

Bakalářská práce

2010

Petra Slamková

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

SUBKULTURA GRAFFITI. PRIMITIVNÍ VYJÁDŘENÍ ULICE.

Vedoucí práce: **PhDr. Vít Erban**

Autor práce: **Petra Slamková**

Studijní obor: **Humanistika-prezenční**

Ročník: **III.**

2010

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

29. března 2010

Petra Slamková

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Vítu Erbanovi za cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 CO JE GRAFFITI.....	8
1.1 Pojem.....	8
1.2 Historie.....	10
2 SUBKULTURA GRAFFITI.....	14
2.1 Writer.....	14
2.2 Crew.....	18
2.3 Subkultura versus společnost.....	22
2.4 Rituál graffiti.....	27
2.5 Gender (?).....	30
3 ZA HRANICE GRAFFITI.....	33
3.1 Street art.....	33
3.2 Graffiti a umění.....	36
ZÁVĚR.....	39
Seznam literatury.....	40
Obrazová příloha - „Kdo nefotí, jako by nebyl“.....	44
Abstrakt.....	52

Úvod

V začátcích kulturní antropologie byly hlavním předmětem zájmu původní preliterární společnosti. Souviselo to s objevováním nových a neznámých končin světa. Lidé se setkávali s naprosto odlišnými systémy kulturními, sociálními i náboženskými a bylo třeba je vysvětlit a poznat blíž. Vznikl tak velký cestovatelský boom a téměř kdokoli se vydával za dobrodružství, které čekalo v dalekých zemích. Významný francouzský antropolog Claude Lévi-Strauss si v úvodu své známé knihy stěžuje: „*Cestovatelství a cestovatele nenávidím. Být cestovatelem je dnes povoláním; povoláním, které nespočívá jak by se snad člověk mohl domnívat, v tom, že se po letech úsilí odhalí nějaká dosud neznámá fakta, ale v tom, že se urazí co největší počet kilometrů a nashromáždí se fotografický nebo filmový materiál k promítání, nejlépe barevný, který umožní zaplnit na několik dní za sebou sál davem posluchačů.*“¹ Kulturní antropologie, navzdory těmto cestovatelům z povolání, samozřejmě došla k mnoha důležitým poznatkům a přispěla k poznání velké kulturní rozmanitosti a snad i k toleranci mezi lidmi odlišných světonázorů.

V posledních desetiletích se kulturní věda vrací zpět z cest a rozhlíží se po svém okolí ze kterého vzešla. Zajímá ji prostředí města i vesnice. Zužuje se její zorné pole a vybírá si menší skupiny, jež jsou součástí většího celku, zvané obecně subkultury. Proto je předmětem této práce jedna menší městská subkultura, subkultura graffiti. Vycházím ze svého prostředí, které na mě každý den působí a oslovuje.

Na začátku bych chtěla vysvětlit, proč jsem zvolila jako název práce

¹ LÉVI-STRAUSS, C. *Smutné tropy*. Praha: Odeon, 1966. s. 10.

„Subkultura graffiti. Primitivní vyjádření ulice“. První část celkem jasně vymezuje téma, kterým se budu zabývat. Současnou městskou subkulturou graffiti, která své pojmenování získala díky výtvarné technice, jejímž prostřednictvím o sobě dává vědět. Ve druhé části názvu (podtitulu) jsem se nechala inspirovat výrokem pražského *writera*² TODEJE, který v jednom z rozhovorů řekl: „*Podstatou writerství je ale právě na první pohled primitivní vyjádření ve formě tagů*³ *na záchodech a fasádách domů.*“⁴ Slovo „primitivní“ zde není rozhodně myšleno ve smyslu pejorativním, jak je zažité a běžně používané. Neznamená něco nižšího, zaostalého nebo nekultivovaného. *Tag* je původní a prvotní projev subkultury. Je jejím úplným začátkem a prvním impulsem.

Protože graffiti je něco, s čím se lidé žijící ve městech denně setkávají, jsou s ním konfrontováni, ať už třeba tím, že se podpis *writera* objeví na fasádě jejich domu, nebo je jen míjejí na ulicích, je záměrem mé práce přiblížit a představit tuto subkulturu v jejím celku i detailech. Graffiti a *writeři* jsou často odsuzováni, jsou považováni za nebezpečné, lidé si je spojují s terorismem a s jedinci žijícími na okraji společnosti. Proto bych chtěla také ukázat, že to tak z velké části vůbec není a že graffiti mohou dělat a dělají i studenti vysokých škol, umělci a někteří se jím dokonce živí.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. První se zabývá tím, co se skrývá pod pojmem graffiti a historií. Druhá, hlavní část je zaměřena na graffiti jako subkulturu. Na její strukturu, jednotlivé osoby, skupiny, způsoby vyjádření a projevu. A poslední je určitým přesahem za hranice graffiti kultury. Řeší otázky street artu a graffiti a umění.

Centrem mého zájmu je subkultura graffiti v České republice s přesahy ke graffiti světovému. Blíže se však věnuji graffiti v Českých Budějovicích, kde se

² Výraz *writer* je v graffiti hantýrce označení pro toho, kdo dělá graffiti, ten co píše. Výraz budu dále v celé své práci používat ve stejném významu.

³ *Tag* znamená podpis či značku autora.

⁴ Kdo dává lefům pít? Rozhovor s pražským writerem Todejem. A2 časopis kultury a oddechu, © 2005–2010 A2, [cit. 11. února 2010], dostupné na: <<http://www.advojka.cz/archiv/2009/2/kdo-dava-lefum-pit> .>

první *piecy*⁵ objevují už od roku 1994. Na základě osobních rozhovorů s *writery* představuji scénu místní subkultury.

Dále používám dostupnou literaturu, které však není mnoho (alespoň v českém jazyce), protože graffiti přišlo do Čech s určitým zpožděním a teprve nedávno se stalo předmětem zájmu lidí mimo subkulturu graffiti. Zásadní knihou, která u nás vyšla je *In graffiti we trust* autorky Martiny Overstreet. Důležitým zdrojem jsou také různé časopisy, jako například *Clique mag* vydávaný známým pražským *writerem* PASTOU. Nelze opomenout ani internet, i přesto, že je často považován za nevěrohodný. V tomto případě ale hraje důležitou roli, protože je hlavním komunikačním prostředkem mezi *writery* a nakonec i díky němu se graffiti rozšířilo po celém světě.

V subkultuře graffiti je zažitá hantýrka, která je univerzální a všem srozumitelná. V práci tyto výrazy často používám a pro odlišení je píši kurzívou. Pro přehlednost také zvýrazňuji jména *writerů* (jejich přezdívky), jsou psána velkými písmeny.

Práci ukončuji obrazovou přílohou, která přibližuje Českobudějovické graffiti v různých formách. Příloha je nazvána „Kdo nefotí, jako by nebyl“, protože graffiti nemají často dlouhého trvání a jediným způsobem, jak sprejovým nápisům a obrazům zajistit delší životnost je fotografie.

⁵ *Piece* znamená kus, dílko, je to obvykle barevné graffiti, důraz je kladen na kompozici tvarů i barev, využití kontur a vyplnění vzniklých ploch.

1. Co je graffiti

1.1 Pojem

Slovo graffiti původně vychází z řeckého slova γραφειν (grafein,) což znamená kreslit, psát. A protože právě psaní je to hlavní, čím se subkultura graffiti ukazuje svému okolí a dává o sobě vědět, je na celém světě takto označována. Proto, řekne-li se slovo graffiti, každý ihned ví, co si může pod tímto pojmem představit. Tyto představy se však u každého velmi liší. Pro někoho je to jasné vandalství, které je třeba vymýtit, pro jiné to jsou nespoutané projevy současné zkažené mládeže a ještě pro někoho dalšího to může být nová forma výtvarného umění, jež se neskrývá mezi zdmi galerie, ale chce něco sdělit lidem přímo na ulici.

Dá se ale najít nějaká všeobecně platná definice? Graffiti jako encyklopedické heslo říká, že je to *„umělecké a sociální hnutí. V širším smyslu anonymní výtvarné projevy na zdech veřejných budov, na dopravních prostředcích atd. Je spojeno se sprayovou barvou a je jako protest proti oficiálním kulturám.“*⁶ Jiná definice nahlíží na graffiti jako na *„druh výtvarného projevu pracující ve veřejném prostoru technikou nanášení barev, často ve formě spreje nebo fixy, případně škrábání, leptání.“*⁷ A do třetice, z oblasti umění, je graffiti: *„Subkulturní výtvarný projev, malby sprejem na veřejně přístupných plochách, na zdech a štítech domů, dlažbě a dopravních prostředcích. Svou podstatou je anonymním projevem sociálního a estetického protestu.“*⁸ První dvě definice vyzdvihují na graffiti stránku výtvarnou. To ale není přesné vyjádření, protože graffiti zahrnuje stejnou měrou stránku sociální, sdělení i adrenalinovou, jak říká definice třetí. Nejlepší

⁶ Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl II., Praha: Dům OP Diderot, 1997.

⁷ Graffiti, Wikipedie, [cit. 9. února 2010], dostupné na: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti>>

⁸ BALEKA, J.: *Výtvarné umění. Výkladový slovník*. Praha: Academia 1997.

vystižení může znít asi takto: „*Jedná se o druh víceméně nelegálního projevu ve veřejném prostoru (převážně města), kdy se nekonečné variace jména (přezdívky) autora nebo jeho crew (skupiny) v podobě tagu (podpisu) stávají samostatným dílem; v širším smyslu slova se jedná o subkulturu a životní styl.*“⁹ Takto tedy vypadají oficiální definice graffiti. Ty jsou ale většinou vytvářeny těmi, jež na problém pohlíží z venku a pokouší se jej nějakým způsobem uchopit. Co je naproti tomu graffiti za strany samotného tvůrce, člena subkultury? Pražský *writer* SCARF říká: „*Graffiti je systém a jako takovej šlape podle určitýho klíče, kódu, kterej když krekneš, tak je tvoje. Od tý chvíle máš 'administrátorský práva' a můžeš do toho systému vstupovat, libovolně ho rozvíjet nebo přetvářet a měnit.*“¹⁰ *Writer* PASTA: „*Graffiti není o dialogu, graffiti není umění, graffiti je víra bez boha.*“¹¹ Graffiti je tvůrčí rozvíjení sebe sama, dává možnost prosadit se a někam zařadit. Umělecká část je zásadní, avšak graffiti v celé jeho šíři nelze redukovat pouze na ni. Ruku *writera* vede záměr vyjádřit se, sprej a barva jsou prostředkem. Je to vyjádření pocitů i provokace, rychlé a vyčerpávající. „*Graffiti se zakládá na jistém druhu estetiky, je to svým způsobem jazz písmen, rytmický a improvizovaný.*“¹² Estetika je to zcela neformální, originální, a proto těžko rozluštitelná. Hledáme-li v nápisu graffiti nějaký konkrétní vzkaz, ve snaze jej rozkrýt se barvy a tvary rozplynou v nečitelný obrazec. Výrazné sprejové barvy jsou také reakcí na šed' městských ulic. Graffiti je spojeno s kulturou a s pocitem z města. Českobudějovický *writer* JISKRA, na otázku proč dělá graffiti odpovídá: „*rád tvořím písmena, kombinuji barvy, vymýšlím tvary a kompozici. Mám rád dobrodružství, zákoutí města. Trochu mě přitahuje i to, že je to zakázané.*“¹³ Graffiti je také vzdor. A jak nejlépe vyjádřit svůj protest, než porušením pravidel? Výrok *pravidla jsou od toho aby se porušovala* je pro mladého, hledajícího člověka téměř jako pravidlo samotné. A graffiti je subkultura převážně mladých lidí.

⁹ Writerská hantýrka. *Ateliér*, 2008, č. 19, s. 3.

¹⁰ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. Praha: Mladá fronta, 2006. s. 209.

¹¹ Tamtéž, s. 221.

¹² KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj. *Names*. Praha: Občanské sdružení Trafačka, 2008. s. 12.

¹³ Osobní rozhovor

1.2 Historie

Graffiti, takové jak ho známe dnes z městské ulice, se poprvé objevilo v New Yorku na sklonku 60. let 20. století. Mladík jménem Demetrius, který se živil pěším doručováním pošty, si jednou na své pochůzce všiml na zdi sprejového nápisu JULIO 204. Posléze zjistil, že číslo odpovídá číslu ulice, ve které byl nápis vyveden. Demetrius bydlel na 183. ulici a proto se zanedlouho na to, vedle JULIA 204, objevil jako odpověď Demetriův nápis TAKI 183. *„TAKI 183 nebyl prvním writerem, ale podepisoval se v ulicích s takovou vervou, až se sami obyvatelé začali o záhadu zajímat. Vysvětlení přinesly v rozhovoru The New York Times, z potomka řeckých přistěhovalců se rázem stala celebrita a generace jeho následovníků začaly jednoduchou myšlenku psaní jména upravovat a rozvíjet.“*¹⁴ Příběh Demetria je některými brán spíše jako mýtus, protože počátky graffiti vidí už v dávné minulosti, v pravěkých jeskynních malbách. V podstatě se dá jakýkoliv zářez, otisk či kresba na různém podkladu brát jako předchůdce graffiti. Záměr něco zaznamenat je spojuje. *„Graffiti tu v nějaké podobě bylo odjakživa a každý, kdo někdy vyryl svůj monogram do omítky, desky stolu, kůry stromu nebo ho napsal kusem cihly na chodník, v něm svým způsobem jede také.“*¹⁵

Tyto dva pohledy na historii se však rozcházejí ve významu slova graffiti. Graffiti jako technika má delší tradici než graffiti subkultura. Je spojováno s lidskou tvořivostí a s výtvarným uměním. Například již zmíněné nástěnné malby nebo renesanční ozdoby fasád, sgrafita. Graffiti subkultura je dějinně ukotvena v příběhu TAKIHO 183, který se spíše než mýtem stal legendou. Subkultura

¹⁴ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust.* s. 5.

¹⁵ KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj. *Names.* s. 188.

začala spojovat lidi převážně ze sociálně slabších vrstev a na okraji společnosti. Graffiti se stalo způsobem komunikace mezi mladými lidmi i vymežováním prostoru působnosti gangů uvnitř ghett a ti, kteří se po vzoru TAKIHO mohli předvést největším počtem *tagů* se stávali hrdiny. Takto podaná historie vypadá jako by byly graffiti výplod zavrženíhodných jedinců na okraji společnosti. Ale jak píše Craig Castleman v knize *Getting Up*, mapující začátky graffiti v New Yorku, na otázku jaká sorta lidí (dětí) dělá graffiti mu policista Kevin Hickey odpovídá: „*prostě ten typ dětí co žijí v New Yorku. Od těch nejbohatších po nejchudší. Není zde žádná obecná klasifikace, je to jako když typické newyorské dítě dostane příležitost a kamarády, kteří dělají graffiti a přidá se k nim.*“¹⁶ Počátky formování subkultury se proto nedají zúžit na jednu okrajovou část společnosti. Writerem se mohl stát kdokoliv.

V 70. a počátkem 80. let bylo graffiti ve svém největším rozkvětu. Posprejovaných zdí přibývalo a okolí je přijímalo se stále větší nejistotou. Názory na graffiti se už od začátku velmi různily. V roce 1972 tehdejší starosta New Yorku John Lindsay označil graffiti za politické téma a vyhlásil protigraffitový program na odstranění nápisů, které znečišťovaly město. Na druhé straně se graffiti těšily zájmu umělců a kunsthistoriků. Americký umělec Hugo Martinez dal roku 1973 popud vzniku organizace *United Graffiti Artists* (UGA)¹⁷ a v témže roce se konala první výstava v Razer Gallery.¹⁸ Roku 1989 byla dokonce v New Yorku v Brooklynu otevřena expozice graffiti.

Z řad *writerů* se stali slavnými dva umělci; Keith Haring a Jean-Michel Basquiat. Keith Haring studoval grafický design a jeho práci silně ovlivnil styl graffiti. Jednoduché a provokativní obrázky kreslené bílou křídou na černých tabulích newyorského metra jej dostaly do galerií na celém světě.¹⁹ Basquiat pocházel z části Brooklynu, kde se svým přítelem Al Diazem šířil graffiti pod

¹⁶ Srov CASTLEMAN, C. *Getting up: Subway graffiti in New York*. Cambridge: The MIT Press, 1982. s. 67.

¹⁷ Srov JAKŠ, F., FOLDYNOVÁ, A. *Historie*. [cit. 13. února 2010] Dostupné na: <<http://www.vrana.obrazar.com/ob-vrana/historie.phtml>. >

¹⁸ Srov MANCHINI, M.: Graffiti a psychoanalýza. *Ateliér*, 2008, č. 19, s. 6.

¹⁹ V České republice se poprvé představil v rozsáhlé výstavě konané v roce 2007 v Schiele art centru v Českém Krumlově. Viz: <http://www.schieleartcentrum.cz>.

pseudonymem „SAMO“ (Same old shit). Hlavní pozornost ale vzbudil až díky svým velkým plátnům malovaným kombinovanými technikami, do kterých zapojoval i sprejové barvy. Na jeho slávě měl zásluhy též Basquiatův dobrý přítel a podporovatel Andy Warhol.

Do Evropy graffiti proniká až o něco později a to hlavně díky filmu Wild Style, který se v roce 1982 dostal do veřejné distribuce. Zachycuje počátky hip hopové scény jižního Bronxu a spolu s ní i legendy graffiti. O rok později vznikl dokument Style Wars mapující graffiti a hip hop kulturu těsně před tím než zaplavila zbytek světa. A pod názvem Subway art vyšla vůbec první teoretická kniha o graffiti.

V České republice se graffiti začíná objevovat až po otevření hranic, po roce 1989. Přichází s prvními návštěvníky především z Francie a z Německa. Velký vliv na českou scénu měli *writeri* z Berlína, kde byla a doposud je, subkultura graffiti velmi silná. Na mnoha místech Prahy se vynořují nové, neznámé obrazce, působí tajemně. „*Jednoho dne ráno, když jdu do školy si všimnu, že na trafostanici naproti mému paneláku na Jižním městě je něco, co tam předtím nebylo. Velkej nápis, spíš takovej podpis. Fascinuje mě tloušťka stopy a její čistej tvar. Jak a kdo to udělal nevím.*“²⁰ Co je graffiti věděl jen málokdo.

Mezi prvními se objevil MANIAC v Ostravě. Začal psát různé vzkazy, pocity, provokace jako: „Nechceme holé zdi“ a postupně se dostal až ke graffiti, po vzoru toho newyorského. Šedé, oprýskané zdi továren industriálního města k malování barevných obrazců přímo vybízely.²¹ U zrodu pražského graffiti stál *writer* RAKE a první *crew* CSB (Color Sifon Bombs). Graffiti se začalo velmi rychle šířit. „...*stalo se pro nás symbolem nové generace, znamenalo to konec starých šedivých časů. Někde jsme něco namalovali a za pár dní s úžasem zjistili, že se někdo přidal. Někdo koho jsme neznali, byl najednou taky na zdi.*“²²

²⁰ Zpověď *writer*a, Czech Original Fashion, Copyright © 2009 Czech Original Fashion , [cit. 2. března 2010], dostupné na: <<http://www.czechoriginalfashion.cz/clanek/zpoved-writer>>

²¹ Více v dokumentu České televize „Graffiti Ostrava. Dostupné na: <http://www.youtube.com/watch?v=3W5hlnLSUIU&feature=player_embedded> a <<http://www.youtube.com/watch?v=HqWkRUufk6k&feature=related>>

²² Rake in.: OVERSTREET, M. *In graffiti we trust.s. 11.*

Stejným způsobem probíhalo objevování graffiti i v jiných městech republiky. Do Českých Budějovic pronikly pražské vlivy velmi záhy. V roce 1994 se zde začal podepisovat *writer* BOSO ze ZCF crew. Jeho *piecy*, téměř jako archeologické památky, jsou po městě k vidění dodnes. *Writer* JISKRA vypráví, jak on začínal s graffiti: „Když jsem cca v roce '95 viděl v ČB první graffiti, působilo to na mě velmi tajemně. Ani jsem se neodvažoval představit si lidi, kteří takové věci mohou tvořit. Rok nebo dva poté (ve věku 11-12 let) jsme s kamarádem zkoušeli první tagy na jedné trafostanici sprejem na auta. On se podepsal jako WR v kroužku, já jako B. Říkal jsem, že to je zkratka pro 'blbec', ve skutečnosti to ale byla iniciála jména děvčete, které jsem tajně miloval. V roce 2000, kdy graffiti bylo už rozšířené a obecně odsuzované, jsem udělal několik klasičtějších tagů a od roku 2003 dělám graffiti celkem pravidelně.“²³

²³ Osobní rozhovor

2. Subkultura graffiti

2.1. Writer

Jedinec pohybující se po nocích městem s batohem plným sprejových barev a snažící se co nejrychleji a nejlépe vyvést svůj podpis na fasádu domu na hlavní ulici a těšící se na příští den, kdy bude někdo jeho výtvozem pobouřen, jiný zase uchvácen. *Writer* je mladý člověk, který hledá sám sebe a místo mezi lidmi, chce překonat město ve kterém vyrůstá, ale i sebe překročením hranice zákona. Sprejuje své anonymní *tagy* na protest proti oficiálnímu systému. „*Je to touha podílet se na přetváření městského organismu, ve kterém žiji a jehož jsem součástí, touha zanechávat své otisky, mění to současně můj náhled na urbanistickou krajinu a utváří se ve mně hlubší vztah k ní. Cestuji městem a nasávám atmosféru různých míst, hledám inspiraci, plním si svoje sny.*“²⁴ Říká *writer* a streetartista EPOS.

Současná společnost nutí jedince aby se dokázal sám prosadit, aby byl vidět, byl originální, individuální a úspěšný. Je však velmi těžké být, mezi všemi těmi, kteří se svou individualitou derou kupředu, jedinečný. Obraz na zdi, na vagonu metra či vlaku, který ráno uvidí desítky lidí jdoucí do práce, je dost dobrý způsob, jak dát o sobě vědět. Paradox je, že se jedná o projev zcela anonymní. Podpis patří konkrétní osobě, ale jen velmi malý okruh zasvěcených ví, kdo se za ním skrývá. Než se *writer* dostane do podvědomí alespoň té malé skupiny, musí projít určitým vývojem. Na samotném začátku stojí myšlenka a rozhodnutí začít s graffiti. Českobudějovický *writer* ELO ke svým začátkům říká: „*Už jako malej klouček jsem si čmáral nejrůznější slova, který vůbec neměly tvar ani smysl. Postupem času jsem si všiml věcí v ulici a napodoboval starší a zkušenější writery, jejich*

²⁴ EPOS, Proč? *Ateliér*, 2008, č. 19, s. 4.

*jména či crew.*²⁵ Podobně, v útlém věku, přišel ke graffiti i PUKER, *writer* z okolí Ostravy: „*O graffiti jsem se začal zajímat někdy kolem roku 97. Když jsem viděl ty věci na zdech a fotky v časopisech okamžitě mi bylo jasné ze to chci dělat. Na graffiti mě vždycky bavilo, a v podstatě mě to k tomu i přitáhlo, že namaluješ na stěnu něco, co ostatní nebudou chápat. Třeba i na místech kde se to nesmí.*“²⁶

Mladému člověku, který poprvé sáhne po plechovce s barvou a pokouší se o svůj první *tag*, se běžně říká *toy*, ve významu „začátečník“. Mezi *writery* je toto označení chápáno hanlivě (jako amatér) i přesto, že každý z nich jím také byl. V tomto smyslu v subkultuře panuje určitá hierarchie. *Toy* by měl respektovat starší a zkušenější *writery*, a to například tím, že svými prvními pokusy nepřemaluje graffiti ostatními uznávané a respektované (takzvaný *crossing*). Toto nepsané pravidlo je ale často porušováno. A zvláště tehdy, začne-li s graffiti člověk, který je hnán pouze módou a reklamou. „*V dnešní době mi to přijde převážně jako módní trend...hip-hop*²⁷ *letí tak co by jsme taky nezačli malovat. V začátcích chybí pevná ruka, popřípadě vlastní styl a spousta dalších věcí, které časem přijdou, když u toho dotyčný vydrží...jen by to chtělo drobet tý úcty od TOYS, kteří ničí na legálech*²⁸ *spoustu dobrých věcí...*“²⁹ stěžuje si ELO. Začlenit se do kultury graffiti proto není jednoduchý proces. Úspěšný vstup je třeba si zasloužit a proto je třeba brát graffiti vážně, ne jen jako hranou pózu. Anglický výraz „*toy*“ znamená „hračka“ nebo také „rozmar“. *Toy* je tak z pohledu *writerů* jako rozmarné dítě hrající si se sprejovými barvami. Prosadit se svým stylem je hlavní cestou úspěchu, která není tak snadná, jak se může na první pohled zdát. Zbavit se nálepky *toy* nelze ze dne na den. RAKE: „*Bylo to nekonečný učení...*

²⁵ Osobní rozhovor

²⁶ GRAFFITIMAG.CZ, Rozhovor s Pukerem, dostupné na:
<<http://www.graffitimag.cz/clanek/puker-vs.-teve-part-1—puker.html>>, [cit. 21. února 2010].

²⁷ Hip hop se jako hudební styl vyvíjel paralelně s graffiti kulturou. V minulosti byly provázány mnohem více než nyní, kdy se ke graffiti dostávají i styly jiné a hip hop je více záležitostí komerce a dočasných trendů. V České republice začínala v roce 1993 v Praze skupina W.W.W., jejíž členové dělali zároveň graffiti. Skupina je živá i nadále, i když značně pozměněná. Viz první writerský videoklip:<<http://www.youtube.com/watch?v=yzg74OTuXU4>> .

²⁸ „Legál“ nebo také „zóna“ je podle writerské hantýrky označení pro místo vyhrazené k legálnímu malování. V Českých Budějovicích například na sídlišti Vltava za garážemi U Myší díry za benzínkou OMV.

²⁹ Osobní rozhovor

*Když jsem měl pocit, že už něco jakž takž umím, okamžitě jsem si řekl 'No jo, ale to už je starý, to už se mi vůbec nelíbí' a hnal jsem se dál, protože okolo byly další, nové věci, který mě uchvátily, inspirovaly. Kdo chtěl dělat dobře, musel cvičit.*³⁰

Na konci 90. let přišel *writer* VLADIMÍR 518 (dále jako V518) s nápadem, jak změnit situaci mladých *toyů*, kteří znehodnocovali graffiti svým bezhlavým *tagováním*. Když to nešlo po zlém, zkusil problém řešit po dobrém. Společně s POISEM založili ve známém Pražském squatu Ladronka školu pro začínající *writery*. V518 byl v té době, v kruzích graffiti, velmi uznávanou osobou. Jeho tvorba, vydávání graffiti magazínu Terrorist³¹ i škola na Ladronce byli hlavní silou, která vedla celou scénu. Mladí *writeři* nacházeli u V518 vzor a formu pro svůj styl. V zásadě nešlo o školu jako takovou, ale především o setkávání, vzájemné ovlivňování a skicování. V518 chtěl u mladých kluků probudit co nejvíc originální kreativity a směřovat je k jejich vlastnímu stylu. Sám k tomu dodává: *„Pak se tím člověk konečně může ohánět: 'Já mám svůj styl a vy držte hubu!' Učil jsem je, že tohle říct něco stojí. Že to není jen tak a že to není možný tvrdit po půl roce diletantskýho malování.*“³² V518 prošlo pod rukama, za dvouleté fungování školy, mnoho *writerů*. Někteří u graffiti zůstali a pokračovali ve stejném stylu, jiní z kultury odešli úplně a další se dokázali prosadit, najít nový rukopis a úspěšně šířit své jméno.³³

Writer se na ulici nepodepisuje svým vlastním jménem, ale používá přezdívku. Ta může být jakákoliv a znamenat cokoliv. Na otázku, jak přišli ke svému *nickname*, většina *writerů* odpovídá, že to bylo prostě náhodou. *Writer* POINT aka³⁴ SPLASH aka CAKES říká: *„No tak nejdřív jsem psal Splash. Jeden kámoš mi jednou řek Cáku. Prostě to přeložil. Docela se mi to zalíbilo, tak jsem udělal pár pieců, ale bylo to krátký. Tak jsem přidal E a pak i S. No a Point jsem začal*

³⁰ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 31.

³¹ Graffiti časopis vydávaný od roku 1998 do 2002.

³² OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 144.

³³ Ti co dále pokračovali byli například BIOR nebo MOSD kolem něhož vznikla přímo na Ladronce nová crew BNR.

³⁴ Aka znamená alias, neboli, také.

dělat jako alternativu ke Cakesovi.“³⁵

Writer šíří veřejnou anonymitu. Musí být všude, všem na očích, ale zcela neznámý. Identitou je mu barva a jméno. „*Jméno je základním pojmem, snad dokonce symbolem graffiti. Není to jen pár osobních písmen, jejichž bezostyšný stín spolu s věčným já-ismem ortodoxní writer sotva kdy překročí, je to také víc než trefné znamení doby.*“³⁶ Jméno, podle *writer*a BIORA, nabývá svého obsahu tím, že se co nejvíce opakuje na různých místech města, ne tím, že zastupuje nějakou osobu. BIOR zachází v graffiti dál za své jméno, píše sdělení, která mají být srozumitelná všem, kteří si jich všimnou. Například: „Setkáváme se očima“ má vystihovat efekt pohybu a prvního pohledu, a to jak na graffiti tak na kolemjdoucí.³⁷ Čím častěji se setkáváme s graffiti, tím více je vnímáme (jakkoliv, negativně, pozitivně), podobně jako když opakovaně potkáváme neznámého člověka na ulici. A efekt pohybu je rychlý i nevědomý záznam graffiti z aut, z městské dopravy a z druhé strany, graffiti míjející nás na vagónech metra či vlaků.

Writer svým jménem vstupuje na ulici z vlastního pohodlného soukromí a otevírá se okolí. Rozšiřuje své pole působnosti z okruhu známých, příbuzných, školy, domova a práce. Přivlastňuje si místo veřejného prostoru, které je všech a zároveň nikoho.

³⁵ GRAFFITIMAG.CZ, Rozhovor se Splashem, Pointem, Cakesem, dostupné na: <<http://www.graffitimag.cz/clanek/rozhovor-se-splashem-pointem-cakesem.html>> , [cit. 24. února 2010].

³⁶ KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj. *Names*. s. 188.

³⁷ Srov PastaPoint – Rozhovor s Biorem a Enkidem, ČRo Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, [cit. 27. února 2010], dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822 . >

2.3. Crew

Graffiti crew je „skupina spřízněných writerů, která pracuje společně“.³⁸ Subkultura graffiti je struktura, kde právě crews drží její kostru. Writer ve většině případů nemaluje sám a když ano, tak na základě svého vlastního rozhodnutí. Záměrně se nevyčleňuje, je stále součástí graffiti scény. Hýbe kostrou skupiny jako samostatná jednotka i jako člen nějaké crew. JISKRA o sobě říká že je „jiný“, je „individualista a volnomyšlenkář“ a proto se nehlásí k žádné crew, tvoří raději sám. Jak ale dodává, crew je „parta lidí, kde každý maluje, tak proč neudělat společné jméno, které bude víc vidět.“³⁹

V každé společnosti je skupina silnější než jednotlivec. I to je důvod pro vytvoření crew. Čím více lidí se bude podílet na jedné věci, tím snadněji dosáhnou většiny a množství potažovaných míst. Síla crews se však nerovná agresivitě, nýbrž spočívá v kvalitě. Podle kvality barev, písmen a tahů postupuje na žebříčku struktury. V médiích i ve společnosti se můžeme často setkat s tím, že jsou dohromady spojovány graffiti crews a městské gangy, jako by byly totéž. Michael Walsh říká, že na rozdíl od gangů, graffiti spojuje lidi z nejrůznějších oblastí, kteří jsou stranou násilí a kriminalitě. Gangy, oproti tomu používají graffiti pouze pro vymezení svého teritoria nebo pro poslání zprávy protivníkovi.⁴⁰ Graffiti crews si samozřejmě také vymezují svá teritoria. Ta se ale často ruší a mění. Rivalita je zde jako hra a soutěž. V Českých Budějovicích jsou teritoria „West side“ a „Nord side“. Nejsou ale pevně stanovená a ne všemi uznávána. Jde o to, ze které části writer či jeho crew pochází. Rozdělení území v takovém poměrně malém městě jako jsou Budějovice, nelze brát příliš vážně. Hlavní spory, které mezi sebou vedou jsou typu, která strana je lepší, který writer k ní patří a který ne. Zbraně jsou pro ně spreje, nadšení a dokonalost tvarů graffiti. Jakmile se jedna crew

³⁸ Writerská hantýrka. *Ateliér*; 2008, č. 19, s. 3.

³⁹ Osobní rozhovor

⁴⁰ Srov WALSH, M. *Graffito*. North Atlantic Books , 1996, s. 11.

předvede novými, kvalitními *piecy*, ty ostatní, aby nezůstali v pozadí, musí jít a udělat spoustu dalších, nových podpisů. „*Když chceš, aby scéna věděla, že tady seš, že máš vlastní názor a že něco děláš, musíš bejt hodně intenzivní. A tak vždycky, když ve městě vznikne nová crew, začne opravdu masivně malovat, aby zpropagovala svoji značku, aby každěj poznal, že to jsou voni.*“⁴¹

Stejný přístup k věci, styl, risk i obyčejná chuť bavit se, je to, kolem čeho se *crew* vytváří. „*Lidi co mají na graffiti společný názor. Jednotnost stylu to být nemusí, spíš si myslím, že odlišné styly v crew jsou zajímavé při pohledu na tvar písmen a formu zpracování. Zpestřují to. Lidi co si navzájem rozumí, ale především věří a mají i mimo graffiti společné zájmy...*“⁴² Říká o své *crew* ELO.

Tak jako si *writer* volí své jméno, tak i *crew* dostává označení. Několik písmen, většinou bývají tři, a skládají se tak, aby se dobře psala, aby k sobě ladila. Název *crew* může být také zkratkou, ta ale nemusí platit od začátku a její význam se může měnit. TCP *crew*⁴³ – The Color Posse, jedna z prvních a zásadních českých *crew*, nebo mladší, CAP *crew*⁴⁴ – Crew Against People. „Cap“ také znamená, ve writerské hantýrce, trysku spreje. A do třetice z prostředí Prahy; DSK *crew* – Da Style Killaz, nebo Da Six Kadilaks. Budějovická *crew* RWL pod svými písmeny skrývá „rywals“ nebo také „rewolvers“ a *crew* SMK „smokers“.

Writer spolu se svým jménem šíří i jméno *crew*. Píší jej všichni, kteří do ní patří. Podpis *writera* nebo *crew* má nejčastěji podobu *piecu* (pozn.17 in Historie) a *chromu*. *Chrom* je druh *piecu* provedený stříbrnou barvou a obrysovou linkou (*outline*). Je mezi *writery* velmi oblíbený proto, že jeho provedení je rychlé, na velkou plochu a barva dobře kryje. Často je i snadno čitelný. POIS: „*Chrom je absolutní barva. Pokud vybarvíš chromem i absolutní tvary, tak není žádný problém.*“⁴⁵ Jednodušší a rychlejší je *throw-up*, „nahození“ jednoduchého, obrysového graffiti.

⁴¹ VLADIMÍR 518 in: OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 68.

⁴² Osobní rozhovor

⁴³ TCP *crew* vznikla v Praze na popud *writera* POISE už v roce 1992. Byla všemi respektována a svou produkcí zásadně ovlivnila všechny další generace graffiti.

⁴⁴ CAP *crew* vznikla v roce 2005. Tvoří ji: BLEZE, MOST, MASKER, DIRTY, DIZE a TEVE. Nepatří ke klasickým graffiti skupinám. Názorově se proti nim vyhrazuje a přichází s novou vizualitou (hravé až infantilní obrázky).

⁴⁵ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 221.

Nejvýraznějším a nejcennějším počinem graffiti jsou pomalovaná metra a vlaky. Metra hlavně pro návaznost na první divoké graffiti New Yorku, které se zde vyvíjelo, expandovalo a pokrývalo místa, kde to jen bylo možné. CHIME, ze SCIFI crew, o malování vlaků říká: „*V tu chvíli je to pro mě všechno. Někdy uděláme třeba celý vlak a to pak stojí na stanici třeba padesát lidí od nás a čekají, až přijede. Následuje aplaus, lidi si to natáče.*“⁴⁶ V graffiti slangu se pro *piecy* na vagoněch používá více výrazů. Záleží na tom, kde je umístěn a jak vypadá. Graffiti pod okny je buď *panel* nebo *end to end*, ten zabírá plochu po celé délce vagonu. Nápis, pokrývající celý vagon je *whole car* a *whole train* je pomalovaná celá souprava. Výraz *top to bottom* znamená graffiti na výšku vozu. A místo, kde jsou vlaky nebo metra v noci zaparkovány, se jednoduše říká *yard*. Tyto výrazy, proto že vycházejí z angličtiny, jsou univerzální a srozumitelné graffiti scéně po celém světě. Používají se všude stejně.

Writerská hantýrka má označení i pro jednotlivé osoby, jako *toy* (viz výše), *king*, *guru* a *checker*. *Checker*, neboli hlídač je velmi důležitá osoba, protože dává pozor na *writery* malující na nelegálních místech (hlavně *yardech*). Má za úkol pečlivě sledovat okolí a varovat před policií či náhodnými chodci. *Guru*, jak už sám výraz napovídá, je učitel a respektovaná osobnost v subkultuře. Však nejvyšší ocenění se *writerovi* dostane je-li nazván *kingem*, nebo-li *králem*. Zaslouží si jej díky osobitému stylu a technice. Jeho nejlepším *piecům* se říká *masterpiece*, ty ale může vytvořit i *writer*, který za *krále* prohlášen není. O jeho zvolení rozhodují ostatní *writeri*. Někdy může být považován i za vůdčího člena *crew*. „*Stejně jako se pravidla graffiti utvářejí sama, živelně, tak i post tzv. krále scény je neoficiální a každý může mít jiný názor na to, kdo to je.*“⁴⁷ Říká SCARF jenž byl sám za *krále* považován. BIOR: „*King je silný, nadaný writer, maluje celou svou bytostí, většinou se drží jednoho hlavního jména. Svým příkladem strhává ostatní a posléze se stává mýtem, legendou.*“⁴⁸ Přesně takovými *králi*, jak o nich BIOR mluví, byli TAKI 183 a u nás V518.

⁴⁶ Rozhovor SCIFI crew. Leva. All rights reserved for onename 2001-2006. [cit. 7. března 2010], dostupné na: < <http://onename.phatbeatz.cz/text.htm> > .

⁴⁷ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 102.

⁴⁸ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 105.

Na Českobudějovické graffiti scéně není žádný *writer*, který by byl všemi uznáván přímo jako *král*. Za nevlivnějšího je ale většinou *writerů* považován SHOT. Před úrazem, který mu na dlouhou dobu zcela znemožnil dělat graffiti, maloval v ulicích, vlaky i metra, a jeho zběsilé tempo se neomezovalo jen na místní scénu. Jako pro mnoho jiných, tak i pro SHOTA byl a stále je posprejovaný vlak tím nejvyšším stupněm na žebříčku graffiti. „*Vaše dílo ožije. Na rozdíl od statické zdi nebo plátna dostávají písmena dynamiku. To, co zažíváte při pohledu na projíždějící soupravu, na které je kus vaší fantazie, je nepopsatelné. Tohle vám z mysli nic nevymaže.*“⁴⁹

Mezi *writery*, kteří jsou na Budějovických zdech stále vidět, patří například ZLO, DOBS, QER, ERIG nebo JISKRA a aktivní *crews* jsou SMK, RWL, NORD a UNS. Je ale třeba říct, že se scéna pomalu rozpadá a *writerů*, kteří se vydávají po nocích do ulic *tagovat* postupně ubývá. Podle názoru JISKRY je to i tím, že: „*Mladí kluci mají méně koníčků, než před deseti lety a jdou do nich mělčeji. Proto je vidět na zdech dost podpisů od dětí, kteří strávili pár večerů tagováním, pak je to buď přestalo bavit nebo zjistili, že na to nemají. Před deseti lety si to ale začínající *writeri* zkoušeli za garážemi. Budějovická scéna nebyla nikdy příliš velká ani progresivní, nicméně se zde najdou zajímaví lidé.*“⁵⁰

⁴⁹ SOLIL, P.: Hořel jsem dlouho. Příběh SHOTA, 24.11.2006 / Pátek Lidových novin, s. 40.

⁵⁰ Osobní rozhovor.

2.4. Subkultura versus společnost

Na začátku 90. let, kdy bylo v České republice graffiti a kultura kolem něj ještě v plenkách, bylo sprejování přijímáno převážně jako druh uměleckého projevu. Graffiti bylo neznámé, nedefinované a většina společnosti nevěděla s čím se setkává a co to znamená. Proto se na pomalované stěny nehledělo jako na vandalismus a nelegální činnost. *Writer* SCUM vypráví, jak se volně malovalo: „*Když si na to vzpomenu, je to sranda. Tenkrát jsme s TIMOTHYEM malovali v noci na Těšnově. Najednou se objevilo policejní auto a rovnou k nám. 'Co tady děláte?'* Řekl jsem, že malujeme, a oni co. Ukázal jsem skicu. *'Tak ať to vypadá pěkně', a odjeli. Myslím, že tohle se už dneska 100% nestane.*“⁵¹

Otevřené dveře byly i do metra, nejlákavějšího místa pro sprejery díky jeho frekventovanosti. Vidina *piecu* přes celý vagón, který se vozí skrz celé město se spoustou lidí, kteří se pohledu na něj nevyhnou, je pro *writera* mnohem víc než *potagované* zdi venku. „*Vagóny metra jsou krví města a je třeba je infikovat.*“⁵² Tunely městské dopravy nebyly nijak hlídány, *writeři* měli volné pole působnosti, dokázali zmapovat celou síť metra a téměř všechny soupravy zdobily barevné sprejové obrazy. Tento stav ale nemohl vydržet příliš dlouho. Stanice dostaly bezpečnostní kamery a depa se uzavřela. To však nestačilo, i tato opatření proti poškozování veřejného majetku se dala překonat. V Pražském „podzemí“ fungovala skupina TNT⁵³ která otvírala zámky do zakázaného metra a nejen tam. Přesto se *writeři* začali přesouvat zpátky ven, na denní světlo. Vlaky Českých drah byly dalším snadno přístupným místem, které se dalo využít k malování a graffiti se tak dál mohly pohybovat po městech, předvádět se a překvapovat. Výhodou také bylo, že nebyl nikdo, kdo by nová graffiti pravidelně odstraňoval. Město, vlaky, metro a všechny volné zdi se „prohýbaly“ pod tíhou spreje, *writeři*

⁵¹ OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*. s. 39.

⁵² Tamtéž, SCARF, s. 84.

⁵³ TNT znamená The Nobel Terrorist a mezi writery se jim říkalo „ninjové“. Skupina nepatřila do subkultury graffiti, ale vzájemně spolupracovali.

dělali všechno proto, aby zakryli šed' ulic. *Tagovali* domy, popelnice i místa, kam by se kdokoliv jiný neodvážil vstoupit. Subkultura se rozrůstala a zmocňovala se veřejného prostoru.

V této chvíli musela přijít reakce z druhé strany, ze společnosti, která se chtěla bránit proti ničení svého majetku. Soupeření to ale nebylo snadné. Nebylo jasné jakým způsobem odradit *writery*, když měli (a stále mají) graffiti spojené s vášní. Tak v roce 2001 vyšla změna trestního zákona č. 140/1961 Sb. Byl k němu přidán paragraf § 257b, který říká: „*Kdo poškodí cizí věc tím, že ji postříká, pomaluje či popíše barvou nebo jinou látkou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo peněžitým trestem.*“⁵⁴ V závislosti na výši škody může být pachatel odsouzen až na osm let odnětí svobody.

Od doby vydání zákona se však mnoho nezměnilo. *Writeři* stojí proti společenským konvencím, a proto ne všechny dokáže hrozba vězení odradit. Způsobí nanejvýš to, že budou při svých nočních zásazích opatrnější. Miroslav Jurman v komentáři k zákonu naráží na další problém: „*Neméně podstatnou je skutečnost, že tento způsob zábavy je široce oblíben a dojde tedy ke kriminalizaci velké části určité věkové kategorie občanů, což má daleko k systémovému řešení společenských problémů.*“⁵⁵ Z mladých lidí, kteří se prostřednictvím graffiti snaží vypořádat s obdobím puberty, s vyčleněním se z jedné struktury a zařazení se do jiné, se tímto zákonem stanou zločinci. Potom je to otázka každého individuálně, do jaké míry se přizpůsobí a co v graffiti hledají. Je-li to hlavně adrenalin nebo prostředek komunikace. Jeden Pražský *writer* vzpomíná na své začátky malování: „*Tenkrát to byl obrovské kus energie, která tebou proudí ve dne v noci, nemyslel sem na nějakou společenskou devaluaci, ničení majetku. Respektoval sem*

⁵⁴ Zákon ze 3. dubna 2001, <http://www.epravo.cz>, © epravo.cz, a.s. 1999-2010, [cit. 26. února 2010], dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-3-dubna-2001-kterym-se-meni-zakon-c-1401961-sb-trestni-zakon-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-2455.html>>

⁵⁵ JURMAN, M.: 8119. Sprayerská novela trestního zákona. <http://www.epravo.cz>, © epravo.cz, a.s. 1999-2010, [cit. 27. února 2010], dostupné na: <[http://www.epravo.cz/v01/index.php3?s1=1&s2=X&s3=X&s4=X&s5=S&s6=1&what=graffiti&limit=40&m=1&typ=clanky&back\[s1\]=1&back\[s2\]=X&back\[s3\]=X&back\[s4\]=X&back\[s5\]=S&back\[s6\]=1&back\[what\]=graffiti&back\[limit\]=40&back\[m\]=3&back\[typ\]=clanky&recid_cl=8119](http://www.epravo.cz/v01/index.php3?s1=1&s2=X&s3=X&s4=X&s5=S&s6=1&what=graffiti&limit=40&m=1&typ=clanky&back[s1]=1&back[s2]=X&back[s3]=X&back[s4]=X&back[s5]=S&back[s6]=1&back[what]=graffiti&back[limit]=40&back[m]=3&back[typ]=clanky&recid_cl=8119)>

*památky, a účelově neničil věci, ale neměl sem v podstatě hranici, kde bych nechtěl ve městě vidět svoje jméno, limit byl jenom přístup a vlastní strach. Byla to zábava, posedlost, hra i umění*⁵⁶

Writeři, kteří respektují určité hranice, souhlasí se zákonem v tom smyslu, že musí existovat nějaké mantinely, protože jinak by mohlo dojít v graffiti k úplné anarchii. *Writer PASTA* používá pro graffiti kritický termín „vizuální vandalství“, a to i přes to, že se mu stále věnuje. Do pojmu ale zároveň zahrnuje veškerou reklamu, kterou paradoxně většina společnosti odsuzuje stejně jako graffiti, ale s tím rozdílem, že ji nelze zákonem zakázat. Do městského prostoru vstupuje reklama stejně jako graffiti. A možná ještě více. *Writer SCARF* říká: „*Proč bych měl, jenom na základě dohody, že žijeme v materialistickém světě, akceptovat něco, co je stejně agresivní a vstupuje do hlavy, jen proto, že je to povolené a smí se to. Někdo na obsazení prostoru profituje, někdo je za to trestně stíhán.*“⁵⁷ Pochopitelné je, že se SCARF vyhraňuje vůči systému, který je založen na majetku, na soukromém vlastnictví. Problém ale nastává u hodnot, jakými jsou například historické památky. *Writer*, který *potaguje* fasádu renesančního domu, se nutně stává vandalem. Protestuje proti světu 21. století, ve kterém žije, ale tím, že poškodí dvěstě let starou památku, ztrácí jeho vzdor smysl. Milan Knížák tyto počiny nazývá „měkkým terorismem“, to znamená, že graffiti jsou záměrně agresivní a ničí kulturní hodnoty, jejich devastační prvek převyšuje vše ostatní (sdělení, provedení, estetiku). Přirovnává *tagy* nastříkané například na gotickém kameni k odpálené bombě v obchodním domě. V obou případech je to upozornění na někoho, kdo zůstává skryt. Vidí v graffiti prvky zbabělosti a nebezpečí v tomto nepřímém autorství. Proto označení „měkký terorismus“. Na druhé straně hodnotí graffiti i pozitivně. A to v případech, kdy malby zaplňují místa takzvaně odcizeného prostoru. Myslí tím industriální výstavbu betonových ohrad,

⁵⁶ Zpověď writera, Czech Original Fashion, Copyright © 2009 Czech Original Fashion , [cit. 28. února 2010], dostupné na: <<http://www.czechoriginalfashion.cz/clanek/zpoved-writera> .>

⁵⁷ PastaPoint – Pasta Point s Honzou Zajíčkem aka Scarfem, Čro Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas , [cit. 28. února 2010], dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/451583 .>

dálnic, mostů atd.⁵⁸ Jakmile je graffiti nějakým způsobem zařazeno do obecného fungujícího řádu, jsou mu dána omezení a pravidla, určené území, tak se stává přijatelným a tolerovaným. BIOR s ENKIDEM v rozhovoru vyprávěli svůj zážitek z malování, kdy kolem nich projel malý chlapec na kole a řekl jim: „*tady mi to nevadí*“. Znělo to jako by skrze něj promluvili jeho rodiče, kteří ztělesňují určený systém⁵⁹

Místům vyhrazeným pro volné malování se říká *legály* (viz výše poznámka č. 28). *Writeři* zde mohou tvořit kdykoliv a cokoliv. Legální zdi využívají jako malířské plátno, pro předvedení svého stylu a zvládnutí techniky. Pro šíření jména se ale nehodí. Největší zádrhel v *legálech* je to, že jich je velmi málo. Města v boji proti nevhodnému sprejování vydávají různé předpisy, instalují kamery a nová místa pro legální graffiti povolují málokdy. Například v hlavním městě je vyčleněno devět míst, ve Zlíně dvě a v Českých Budějovicích tři. Způsob, jak získat nové místo pro graffiti je podání žádosti v příslušné kanceláři města, která když souhlasí, vydá oficiální povolení. Takový příklad je v Českých Budějovicích v podchodu u městské knihovny.

Přístup společnosti a měst však není vždy jen negativní. V roce 2004 České Budějovice vyčlenily část peněz z rozpočtu a podpořily uspořádání mezinárodního Česko Polského graffiti festivalu „Barvy ulice“. Akce se dostala přímo do centra města, na rušnou hlavní ulici. *Writeři* získali prázdné, šedé plochy zastávek a nadchodů na Strakonické ulici a zcela volné ruce k tvorbě. O čtyři roky později se v Praze uskutečnil další festival pod názvem „NAMES“. Ten už ale dosahoval zcela jiných měřítek. Svým rozsahem daleko překračoval hranice Evropy. Byly pozváni *writeři* zvučných jmen z celého světa, jako například BLU, KR, ZEAO nebo ZEDZ.⁶⁰ Projekt neměl být jen představení světového graffiti, ale snažil se je přiblížit široké veřejnosti. Měl být jakýmsi vodítkem jak

⁵⁸ Srov KNÍŽÁK, M.: Street art aneb špatně položená otázka. Lidovky.cz, © Copyright ČTK, [cit. 28. února 2010], dostupné na: <http://www.lidovky.cz/street-art-aneb-spatne-polozena-otazka-dyt/ln_noviny.asp?c=A080828_000004_ln_noviny_sko&klic=227268&mes=080828_0>

⁵⁹ Srov PastaPoint – Pasta Point s Pointem, Čro Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, [cit. 1. března 2010], dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>

⁶⁰ Pro podrobnější informace odkazují na: www.namesfest.net

nahlédnout subkulturu z nové strany bez zažitých předsudků. Vedle ulice byla hlavním centrem dění galerie Trafačka⁶¹, která vznikla o rok dříve (2007) v prostorách bývalé továrny. V současnosti je hlavně zaměřena na prezentaci graffiti, street artu a konceptuálního umění. Je pevným bodem v síti mnoha jiných galerií a ukazuje, že i graffiti může být určitou částí umělecké.

V České republice, přes všechna možná opatření proti, mají graffiti a writeři oproti jiným zemím Evropy, dostatečnou volnost. Je to možná proto, že sem graffiti dorazilo poměrně nedávno a společnost teprve pracuje na tom, jak s ním a s celou subkulturou komunikovat a pracovat. Přístup k writerům je přísnější například v Anglii, kde platí zákaz prodeje sprejových barev mladistvím a eliminace prvků graffiti v reklamní a hudební produkci. Ve Švédsku bojují s graffiti tak, že v hlavním městě neexistují žádné legální plochy pro malování. Úplným opakem je Jihoamerické Buenos Aires. Graffiti pokrývá snad celé město, protože je téměř legální. V ulicích se nemalují klasická graffiti, fasády domů nahrazují malířská plátna s nekonečným množstvím obrázků, mezi něž se vkrádá i politická propaganda; jména politiků, pokřiky, všelijaká hesla.⁶² Podobným případem je Sao Paulo, které patří mezi největší zdroje inspirace pro *writery* z celého světa. Vznikl zde specifický styl graffiti, který se jinde neobjevuje. Malování je také téměř legální a je jakousi mekkou a rájem *writerů*. Ulice jsou mimo bohaté čtvrti oprýskané a zanedbané, proto sprejové nápisy na opadajících omítkách nemají tolik co poškodit⁶³

⁶¹ Viz.:<<http://www.trafacka.net/cs/>> .

⁶² Srov SIGNALER: Argentina – Buenos Aires. PhatBeatz.cz, © 2002-2009 PhatBeatz.cz, [cit. 3. března 2010], dostupné na: <<http://www.phatbeatz.cz/argentina-buenos-aires>> .

⁶³ Srov PastaPoint – your city bistro. Čro Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, [cit. 6. března 2010], dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>

2.5 Rituál graffiti

Francouzský antropolog Arnold Van Gennep studiem rituálů různých národů došel k tomu, že se většina z nich skládá ze tří na sebe navazujících etap: *preliminální* (odloučení), *prahová* (pomezí) a *postliminální* (sloučení, přijetí). Van Gennep o nich říká, že to jsou stavy, které doprovázejí přechod z jedné situace k jiné a z jednoho světa (kosmického nebo společenského) do jiného. Dohromady tak tvoří jednu specifickou kategorii, kterou nazývá *rituálem přechodu* (*rites de passage*).⁶⁴

Život jednotlivce, bez ohledu na to, v jaké je společnosti, spočívá v postupném přecházení od jednoho věkového období k dalšímu a od jednoho zaměstnání k jinému. Sestává tak z po sobě jdoucích dějů, od narození, přes dospívání až ke smrti. Jejich konce i začátky tvoří celky téhož řádu, a ke každému z nich se vztahují obřady, jejichž cílem je nechat jedince přejít od jedné určené, vymezené situace k jiné.⁶⁵

Graffiti je určitý druh protestu, vymanění se ze zavedeného systému, proměňuje myšlení, hodnoty i přístup ke společnosti. *Writer*, ještě než se jím vůbec stane, je určen svým prostředím, rodinou, společností a jejich pravidly. Tento stav však (v životě každého člověka) musí dojít změny. V tomto případě tím, že se mladý *writer* začlení do subkultury graffiti. Odkloní se od předchozího stavu, projde nějakou změnou. A jestliže Van Gennep definoval rituály přechodu jako rituály, jež provázejí každou změnu místa, stavu, společenského postavení a věku⁶⁶, lze graffiti označit za přechodový rituál.

S graffiti začínají mladí lidé, teenageři okolo třináctého roku života. Prožívají období zmatku, rivality, hledání sebe sama i potřebu zařadit se. Staví se proti světu svých rodičů, který skýtá striktní a nudná pravidla. Tato doba je, podle Van

⁶⁴ GENNEP, A. van.: *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 1997. s. 19.

⁶⁵ Srov Tamtéž, s. 12-13.

⁶⁶ Srov TURNER, V.: *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press 2004. s. 95.

Gennepova dělení rituálu na tři fáze tou první, fází odloučení. Jedinec se nachází ve stavu odmítání a svým chováním je vytržen z dřívějšího pevného místa ve společenské struktuře. Druhý stupeň, pomezí, je obdobím nejasnosti, které nemá nic z minulého ani nadcházejícího. A poslední, začlenění a navrácení se do relativně stálého stavu.⁶⁷

Na Van Gennepovu teorii *rites de passage* navázal skotský antropolog Victor Turner, který se zaměřil na prostřední fázi *liminalitu* (prahovost). Považoval ji za významnou nejen pro rituály ale i pro běžný život. Lidé, kteří se v ní nacházejí unikají zařazení do sítě běžných vztahů. „*Rysy liminality nebo liminální osoby jsou nutně nejasné, protože toto postavení a tato osoba se vymykají nebo vypadávají ze sítě klasifikací, které za normálních okolností stavy a postavení umísťují v kulturním prostoru.*“⁶⁸ *Writer* je vytržen z klasifikace tím, že porušuje obecný řád. Je skrytý a anonymní. Upozorňuje na sebe jen skrze sprejové barvy. Prostřednictvím svých *tagů*, pro laiky nečitelných, uniká možnosti zařazení a uchopení. Jako někdo zcela neznámý, může u jiných vyvolávat pocity strachu a nebezpečí. Odvažuje se zasahovat do soukromí lidí tím, že pomaluje jejich pečlivě střežený majetek. Překračuje tak pomyslné hranice soukromého prostoru všech lidí.

Writer není v *liminální* fázi samostatnou, odtrženou jednotkou, ale zapadá do celé subkultury, nebo ještě konkrétněji, do menší skupiny, *crew*. Turner takovéto společenství, které je v protikladu ke společnosti, nebo ke struktuře, nazývá latinským výrazem *communitas* a charakterizuje jej prvky stejnorodosti, přátelství, nestrukturovanosti a projevy toho, co je nyní a právě teď. Příslušníci *communitas* vším co dělají bojují proti uspořádání a rozvrstvení společnosti. Současně ji ale akceptují tím, že znají své místo v ní. Turner usuzuje na určitý dialektický proces, kdy je život jedince neustálým střídáním protikladů: rovnosti a nerovnosti, vyššího a nižšího postavení, stejnorodosti a různorodosti.⁶⁹

Writer jako příslušník subkultury i společnosti zastává zároveň dvě role, které si částečně protiřečí. Roli v *communitas* (v *liminalitě*) symbolizuje nové jméno,

⁶⁷ Srov TURNER, V. : *Průběh rituálu*. s. 95.

⁶⁸ Tamtéž, s. 96.

⁶⁹ Srov TURNER, V.: *Průběh rituálu*. s. 98.

které si vybírá, ale také anonymita, kterou z *communitas* vystupuje a zasahuje do společnosti. Těmito zásahy (*tagováním*) ruší určený systém a stává se nevhodným. Turner říká, že „z pohledu těch, kdo se zabývají udržováním struktury, všechny stálé projevy *communitas* se musejí jevit jako nebezpečné a anarchistické a musejí být ohrazeny pravidly, zákazy a podmínkami“⁷⁰ (viz zákon o graffiti, nebo určování speciálních míst pro malování).

Writer ve fázi *liminality* překonává také určité nebezpečí; porušuje zákon, zažívá napětí při nočních vkrádání se do podzemí metra. Chce tím překonat období dětství a závislosti a razí si cestu k dospělosti. Na otázku, je-li graffiti způsobem jak se vypořádat s problémy puberty, JISKRA odpovídá: „*Tak to je jasný, z toho graffiti vzniklo a je to jeho hnací síla. Někomu tenhle level stačí a někdo tam potřebuje hledat víc.*“⁷¹ BIOR o proměně svého vztahu k okolí říká: „*Kdysi člověk naivně považoval společnost za cosi mimo sebe, za něco abstraktního, dokonce snad něco, vůči čemu je třeba se vymezit. Skutečností ale je, že společnost jsme my všichni, všichni jsme na jedné lodi, vzájemně na sobě závislí. Zkrátka už jsou mi k smíchu řeči o nějakém alternativním, nezávislém čemkoli – je to naprostá dětinskost.*“⁷²

To, jakým způsobem přejde *writer* z fáze graffiti k novému statusu (dospělosti, překonání puberty) je individuální. I doba za kterou projde změnou je různá. Někteří se graffiti věnují jen krátkou dobu, jiní intenzivně několik let. Mnozí z nich potom studují vysoké školy a graffiti je v tvorbě i v životě stále ovlivňuje a pomáhá najít nový způsob vyjádření.

⁷⁰ Tamtéž, s. 108.

⁷¹ Osobní rozhovor.

⁷² BIOR in.: OVERSTREET, M. *In graffiti we trust*.s. 221.

2.4. Gender (?)

Se sprejem v ruce se nejčastěji předvádí mladí muži. Graffiti je převážně mužskou záležitostí už od začátku (viz kapitola Historie, Taki 183, Futura 2000). *Writeři* si nelegalitou malování potvrzují statut své mužnosti. Tím, že riskují a vyhledávají nebezpečí upevňují svou odvahu, nebojácnost a sílu.

V graffiti se skrývá i prvek agresivity, kterou *writeři* ventilují například při nočním malování vlaků nebo metra. Vybouří se skrze trysku spreje. Většinou nepracují sami, ale společně s *crew* nebo ostatními *writery*. Při nočních akcích, útocích na depa vlaků, je přesná spolupráce nutná. Čím více lidí, tím je skupina silnější. Každý má svou roli, někdo hlídá, někdo maluje. Zorganizování připomíná fungování zvířecí smečky při lovu velké kořisti, kterou je v tomto případě vlaková souprava.

I když to vypadá, že ženy nemají v subkultuře graffiti místo, opak je pravdou. Craig Castleman dokonce píše, že první kdo potagoval Sochu Svobody v New Yorku byla žena, *writerka* CHARMIN. Už v roce 1973 jí bylo nabídnuto členství ve věhlasné organizaci *United Graffiti Artists* (viz kapitola Historie) a zařadila se tak mezi uznávané, prominentní *writery* New Yorku. Další známé *writerky* byly BARBARA 62 a EVA 62, které psaly často společně; „Barbara and Eva 62 – Hello New York!“⁷³ Avšak za úplně první *writerku* je považována LADY PINK. Vyrůstala v New Yorku, kde v roce 1979 začala dělat graffiti. Velmi brzy se stala známou a byla jedinou ženou, která mohla se svými graffiti snadno soupeřit s ostatními *writery* tehdejší doby.⁷⁴

U nás, ještě v Československu, vznikla roku 1991 graffiti skupina „Bungle Clan“, kterou se SIFONEM tvořily dvě ženy, *writerky* LELA a DANDA.⁷⁵ „*Pro mě bylo graffiti zajímavý jako nový prostředek, jako nová výtvarná technika. Bivil mě proces toho, jak to vzniká, ale nikdy jsem tím nežila tak intenzivně.*

⁷³ Srov CASTLEMAN, C.: *Getting up*, s. 68-69.

⁷⁴ Více na: <<http://www.pinksmith.com/Site%203/HOME%20PAGE.html>> .

⁷⁵ Všichni studovali v jednom ročníku na umělecké škole, proto pracovali společně. Byli více umělečtí a uzavřenější.

*V tom je asi podstatnej rozdíl mezi náma holkama a klukama, který tím v podstatě žijou dodnes. Takhle jsem to já nikdy neměla.*⁷⁶ DANADA přesně vystihla přístup žen ke graffiti (alespoň v českém prostředí). Sprej pro ně není jen nástroj pro šíření jména, ale hlavně technika a prostředek jak se výtvarně vyjádřit. Současná pražská *writerka* MARIE nedělá graffiti jako takové, maluje je jako sprejové obrazy a často ani nepoužívá své jméno. Sdělení přenáší do témat maleb, nebo do textu, který je součástí kompozice: „Nebojte se projevit své ticho.“⁷⁷ LELA: „*Mě na tom bavilo, že tím sprejem se to dá udělat rychle a na velkou plochu. Líbilo se mi prohlížet si to po městě. A bavilo mě taky, že jsme byli venku, bylo u toho hodně přátel a všichni něco malovali. Ale abych to dělala každé den, to ne*“⁷⁸

U žen *writerek* často chybí zápal a úplné propadnutí věci. Do graffiti vnáší více citu než agresivity a malují převážně na legálních plochách. Na vlcích a metrech nejsou téměř vůbec vidět, i z toho důvodu, že je *writeri* s sebou berou neradi. Kvůli nebezpečí a proto, že jak sami říkají, je to prostě mužská věc. *Tagováním* se *writeri* zmocňují nových míst teritoria, do nichž mohou zahrnovat i ženy. Ulice loví sprejem a ženy množstvím kořistí, kterou se chlubí. Ženy lovkyně nejsou. Sprej nemají jako zbraň, ale jako štětec. TODEJ si myslí, že důvod proč maluje tak málo holek, je ve výběru jména. Vybrat si svobodně novou identitu prostřednictvím přezdívky, vyžaduje podle něho odvalu. „*Kluci jsou větší egoisti a nebojí se riskovat, že se jim třeba za volbu jména někdo vysměje.*“⁷⁹

Brazilská *writerka* JANA (navštívila prahu během festivalu Names) říká, že do mužského světa graffiti chce vnášet prvek ženskosti. Maluje pro ženy a to proto, že jim chce dodat odvalu jít za svými sny. Graffiti přesahuje sociální a poetickou stránkou své práce. „*Ráda pracuji v mých kresbách s feminismem a citlivostí, kterou má každá žena.*“⁸⁰

Výjimka, která potvrzuje pravidlo jemnějšího ženského graffiti je česko-

⁷⁶ Danda in: OVERSTREET, M.: *In graffiti we trust*, s. 25.

⁷⁷ Viz POINT, PASTA: *City's celebrities! Street art & graffiti*. Katalog k výstavě. Brno, 2008.

⁷⁸ OVERSTREET, M.: *In graffiti we trust*, s. 25.

⁷⁹ Kdo dává lefům pít? Rozhovor s pražským *writerem* Todejem. A2 časopis kultury a oddechu, © 2005–2010 A2, [cit. 4. března 2010], dostupné na: <<http://www.advojka.cz/archiv/2009/2/kdo-dava-lefum-pit>> .

⁸⁰ JANA – rozhovor, NAMES FEST, names 2008, [cit. 7. března 2010], dostupné na: <<http://namesfest.net/inc/content/content.php?content.67>> .

německá PUFF crew⁸¹, jejíž růžové *piecy* se srdcem uprostřed „P“ jsou k vidění i na mnoha vlacích. PUFF jsou teatrálně výstřední a extravagantní a graffiti jsou jejich originálním až kýčovitým stylem.

V Českých Budějovicích malují dvě *writerky*, ale jen velmi málo. Na ulici je téměř není vidět, věnují se více graffiti na legálních plochách a umění jako takovému. Někteří je ani nepovažují za součást graffiti kultury, ale na druhé straně jim nebrání se v ní pohybovat.

Ačkoliv je graffiti považováno hlavně za záležitost mužů, nelze opomíjet ženskou část, která vytváří svůj vlastní styl a přináší jiný úhel pohledu. V současnosti u nás vzniká ojedinělý projekt, dokument *Girl Power Movie* za nímž stojí pražská *writerka* SANY z již zmíněné PUFF crew. Dokument má za cíl představit *writerky* z celého světa a jejich osobní přístup a zkušenosti s graffiti. „Ve filmu *GIRL POWER* zachytíme svět z dívčího pohledu a jeho sociální tematiku spojenou se životy lidí co dělají graffiti. Jedná se o velmi nebezpečný a odvažný životní styl, který je spojován jen s muži. Avšak existují dívky, které mu zasvětily svůj život, na vlastní pěst vyhledávají nebezpečí a hlavně mají ke graffiti absolutně odlišný přístup.“⁸²

⁸¹ PUFF crew jsou: Sany, Candy, Smila, Luck, Kuss, Cherry, Inge a Rokayi. Pražská část jsou *Girl power* neboli Sany a Candy.

⁸² O filmu, *Girl Power Movie*, © 2009 *Girl Power Team*, [cit 12. března 2010], dostupné na: <<http://www.girlpowermovie.com/>> .

3. Za hranice graffiti

3.1 Street art

„Sousloví street art je dnes tak nadužívané, že ho spousta z nás už nenávidí. Bohužel je pro většinovou společnost daleko přijatelnější než graffiti. Možná proto, že obsahuje slovo 'art'. Tedy umění. To pak nedává laikovi žádnou šanci myslet si nebo dokonce tvrdit, že to umění není.“⁸³

Street art, urban art, postgraffiti nebo také 3D graffiti jsou názvy vyjadřující v podstatě totéž: umělecký projev s jediným závazným rysem, jímž je umístění do veřejného prostoru. Vychází z graffiti, ale kromě spreje využívá mnoho jiných prostředků. Může mít podobu plakátů, obrázků nastříkaných přes šablony (*stencils*), prostorových objektů, samolepek (*sticker art*), sociální intervence či videoprojekce. Technikám street artu se meze nekladou, důležité je angažovat se přímo na ulici a hledat způsoby komunikace s co nejširším okruhem lidí.

Vznik street artu se váže k antigraffiti zákonu, který byl přijat v New Yorku na počátku 70. let. *Writeři* jednoduše vyměnili spreje za samolepky, a to konkrétně firmy Avery's s nápisem „Hello, my name is...“.⁸⁴ Z počátku šlo stejně jako u graffiti o šíření jména, ale díky pestrosti forem se skryla za volnou kreativitu.

„Moderní město si vynucuje určité způsoby pohybu a chování. Street art je pak způsobem, jak si v tomto prostředí vydobýt alespoň část městského prostoru. Streetartový umělec vytváří specifickou situaci pro každého kdo jde kolem.“⁸⁵

Street art je společensky aktivnější než graffiti. Reaguje na politická, sociální a kulturní dění.

⁸³ KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj. *Names*. s. 10.

⁸⁴ Srov WOHLMUT, R.: Street art v Česku žije a má se xvětu. *Ateliér*, 2008, č. 19. s. 1 a 16.

⁸⁵ POSPISZYL, T.: *Street art Praha*. Praha : Arbor vitae, 2007. s. 4.

U nás se do takového akčního streetartového projektu pustila před dvěma roky v Ostravě výtvarnice, která si říká EFOX. Přímo reagovala na plakáty, které zaplnily celé město a zvaly na turné zpěváka Daniela Landy. Vzbudily zájem nejen u EFOX, ale také kritiků, podle kterých byla jejich součástí (na pozadí) protektorátní vlajka. Autorka pomocí vystřihovaných samolepek „dozdobovala“ plakáty a tak snadno a výmluvně vyjádřila svůj názor. Šablony dala dokonce veřejně ke stažení, takže se mohl zapojit kdokoliv jiný. Ve městě tak bylo možné vidět Daniela Landu se zaječícími oušky, s drobným růžovým mozečkem, či v podobě pandy, kterou doplňovala přesmyčka jména „Daniel Panda“. Celá akce tím dostala i své jméno „Pandál“.⁸⁶

Výhodou (dá-li se to tak nazvat) street artu je snadná dostupnost a realizace. Nalepit kdekoliv a jakkoliv samolepku je rychlé a velmi jednoduché. Pouliční umění proto může dělat v podstatě každý. I přes to, že se často mluví o streetartové komunitě nebo i subkultuře, zahrnuje mnohem více, než jen uzavřenou skupinu lidí, jakou je například kultura graffiti. Původní záměr urban artu je sice určitý protest, ale v poslední době se díky rychlému šíření stává mainstreamem a proniká i do sféry komerce. Tomáš Pospiszyl v knize mapující český street art říká, že *„je novodobým globálním folklorem – masovým hnutím.“*⁸⁷ Sledujeme-li scénu ve světovém měřítku, má tento výrok pravdu. Na druhou stranu lze ale najít postavy, jakými jsou u nás například EPOS a POINT, které jsou proti masovým hnutím a patří do graffiti subkultury. EPOS je v současnosti jedním z nejaktivnějších *writerů*, jeho prostorové objekty objevující se po Praze jsou nepřehlédnutelné. V létě roku 2008 postavil na Alšově nábřeží takzvaný „Stonehenge“. Byly to několikametrové „balony“ postavené přesně na průduchy větráků metra, které se samy nafukovaly proudícím vzduchem z tunelů. Loňský rok se zase přestavil jako tajemný střelec útočící paintballovou puškou na vysoké reklamní bigboardy. Jako obranu proti všudypřítomné reklamě zvolil agresivnější útok. Nebyl to však zásah proti konkrétní reklamní kampani, protože plochy bigboardů byly ještě prázdné. *„Jeho atak není sice zaměřen proti vizuálu*

⁸⁶ Více viz video: Kdo napadá Landu? Pandál pokračuje. Aktuálně.cz, 1999 – 2010 © centrum holdings, dostupné na: <<http://aktualne.centrum.cz/video/?id=192523>>

⁸⁷ POSPISZYL, T.: *Street art Praha*. s. 12.

konkrétní reklamy, jenže je jasné, že bílá barva billboardu rozhodně nepředstavuje bílou vlajku reklamního průmyslu.“⁸⁸

Druhou osobností jdoucí proti hlavnímu proudu je POINT, nejzásadnější postava českého graffiti a street artu vůbec. Jako první *writer* vystudoval Akademii výtvarných umění v Praze, v ateliéru kresby. V médiích vystupuje pod svým občanským jménem (Jan Kaláb) a může se pochlubit snad nejcenějším trofejím graffiti a tou je barevný *oneman wholecar*⁸⁹ v New Yorku. V Praze k jeho nejznámějším pracím patří „Pomník obětem graffiti“, který vznikl nedaleko nádraží Florenc a jak píše Radek Wohlmüt: „*Přesahuje běžný tag a funguje i symbolicky. 'Destruovaná' kompozice a nápis 'pomník obětem graffiti' odpovídají logice věci i postojům subkultury. Point zase překročil běžné hranice graffiti a vytvořil další mezník oboru.*“⁹⁰ Jiná POINTOVA práce, která pronikla bezprostředně do ulice mezi lidi, jsou „Pointíci“. Říká o ní, že „*je to takový 3D tag a plní i tu samou funkci.*“ Prostorový „dráček“ složený z barevných sádrových písmen POINT měl za úkol pokrýt celé město.⁹¹ Podobnou skládačku si mohl vytvořit každý sám. V příloze časopisu ABC vyšla šablona 3D modelu nazvaná: „Slož si svého POINTa“.

Street art svými zásahy oživuje stále stejné ulice měst, provokuje, snaží se napojit na anonymní masu kolemjdoucích, vzbudit zájem a vyvolat reakce ať už kladné nebo záporné. Jako graffiti je to ale stále zásah ilegální.

Paradoxem street artu je jeho legalizace za určitým účelem, kterou většina komunity graffiti zásadně odmítá. „*Estetiky street artu v posledních letech využívá i reklama. Ta velice záhy pochopila jeho sílu a přitažlivost pro mladé publikum. Reklama dříve než historii porozuměla jeho výrazovým možnostem, specifické estetice nebo dokonce kráse.*“⁹²

⁸⁸ WOHLMUT, R.: Noční Prahou se potuluje střelec a kosí billboardy. Aktuálně.cz, 1999 – 2010 © centrum holdings, poslední aktualizace: 24.4.2009, [cit. 14.3.2010], dostupné na: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=635652>>

⁸⁹ Graffiti jednoho *writer*a namalované přes celý vagon.

⁹⁰ WOHLMUT, R.: Sprejeři si v Praze postavili pomník. Ilegálně. Aktuálně.cz, 1999 – 2010 © centrum holdings, [cit. 14.3.2010], dostupné na: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=460036>>

⁹¹ Více viz: <<http://cz.onepoint.cz/21-pointik-holesovice-praha-2006>> .

⁹² POSPISZYL, T.: *Street art Praha*. s. 12.

3.2 Graffiti a umění

„V době, kdy hlavní proud moderny ztrácí svou hnací sílu, je znepokojující, když existuje alespoň nějaký periferní fenomén, nějaké radikální křídlo na okraji - pouhopouhá pouliční subkultura -, které by vstoupilo na umělecký trh a stalo se 'legitimním'.“⁹³

Mezi graffiti a uměním je tenká hranice, ač se sprejové nápisy mnohým zdají odpudivé, neestetické a vandalské. Kdybychom však hledali v umění jen krásu, soulad a harmonii, museli bychom vyškrtat nejméně polovinu důležitých děl z dějin výtvarné kultury. Graffiti nelze zavřít mezi stěny galerie, nelze jej vytrhnout z jeho přirozeného prostoru, z ulice. A hlavně, jeho prvotní impuls je jméno, sdělení a až na druhém místě stránka vizuální.

Milan Knížák, co se týká problému graffiti a umění, má jasný, až radikální názor: *„Pokládat graffitáře za bojovníky proti politické zvěli, proti sterilizaci společnosti, atp. a dělat z nich avantgardní umělce, považuji za nevzdělanost. Určitě je dobré nabídnout volné plochy k pomalování, ale hovořit o graffiti jako o umění je naivita.“* A dodává: *„Většina graffiti, která jsem ve světě viděl, je trapně monotónní, nudná, mechanicky okopírovaná.“⁹⁴* Tobias Barenthin Lindblad, teoretik umění, nakladatel a bývalý writer zase říká, že: *„Je to umění utvářené teenagery jdoucími proti proudu dějin umění.“⁹⁵*

Proti proudu a zároveň s ním jdou *writeri*, kteří studují, nebo studovali, umělecké školy. Graffiti využívají ve své práci, pro inspiraci a někdy i pro obživu. *Writer 2MAD*, kterého sprejování dovedlo až ke grafice říká: *„Grafika a graffiti*

⁹³ GABLIK, S.: *Selhala moderna?* Olomouc: Votobia 1995. s. 115.

⁹⁴ KNÍŽÁK, M.: Street art aneb špatně položená otázka. Lidovky.cz, © Copyright ČTK, [cit. 16. března 2010], dostupné na: <http://www.lidovky.cz/street-art-aneb-spatne-polozena-otazka-dyt-/ln_noviny.asp?c=A080828_000004_ln_noviny_sko&klic=227268&mes=080828_0> .

⁹⁵ LINDBLAD, T. B. in: KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj. *Names*. s. 14.

jsou u mě v neustálém vzájemném vlivu. Inspirace, ať už jde o barvy, styl atd., se přelévají z jednoho do druhého, v grafice třeba pracuju s estetikou tagů, v graffiti zase využívám grafických zkušeností týkajících se zřetelného, jasného vyznění.“⁹⁶

Graffiti ovlivňuje i práci *writera* JISKRY, který vystudoval pražskou vysokou uměleckou školu a nyní se věnuje projektům zaměřeným převážně na využití typografie.

Zde ale vyvstává otázka, je-li možné propojit graffiti se světem každodenního života, s prací, a výdělkem, aniž by ztratilo na autenticitě? Umělecká kritička Suzi Gablik se ptá, jestli už nenastala situace, kdy masová spotřeba proniká do oblastí, které byly ještě v nedávné době tabu a pokouší se proměnit naše soukromí ve zboží? A zda-li je to pro mladé *writery* možnost prosadit se na poli umění, nebo „*jim nbízí účast ve hře o peníze, přičemž oslabuje vnitřní energii graffiti jakožto umění outsiderů? Je to pro tyto umělce vysvobození ze života neúspěchu a nejistoty, nebo se tu vydávají na tenký led?*“⁹⁷ Ilustrativním příkladem k těmto otázkám je Frank Shepard Fairey aka OBEY THE GIANT, král street artu. Z neznámého mladíka, který se narodil v Jižní Karolíně, pracoval v zapadlém skateshopu a volný čas trávil vystříhováním samolepek a vzorů na trička, se stala hvězda reklamního průmyslu, spolupracující na propagaci značek jako Coca-cola, Sony Music nebo Nike.⁹⁸ Jako určitou reakci na to, uvádí Gablik Tima Rollinse⁹⁹, který je zásadně proti pronikání graffiti do sféry komerce. Rollins sice mluví o graffiti jako o umění, ale vyzdvihuje jeho radikálnost, divokost a nelegálnost. Obává se, že se graffiti stane zábavou pro bohaté, čemuž lidé jako OBEY nebo BANKSY¹⁰⁰ přispívají. „*Těžko se dá graffiti akceptovat na sněhobílých zdech galerií. Stává se tam zbožím, tedy součástí trhu. To, co mu dává vlastní smysl, je*

⁹⁶ 2MAD in.: OVERSTREET, M. *In graffiti we trust.* s. 217.

⁹⁷ GABLIK, S.: *Selhala moderna?* s. 117.

⁹⁸ Srov OVERSTREET, M.: Obey the giant. Americký sen. *CLIQUE MAGAZINE*, 2008, roč. 2, č. 3, s. 16 – 20.

⁹⁹ Rollins je ředitel Group Material, sdružení založeného roku 1979, propagující radikální křídlo umění zaměřené na politickou a sociální problematiku.

¹⁰⁰ Vlastním jménem Robert Banks pocházející z Bristolu. Jeho díla jsou provokativní, velmi známá a oblíbená, a to tak, že se přesouvají z ulice do soukromých sbírek a prodávají se za několik set tisíc liber.

sociální kontext, jenž je teď z toho vytržen.“¹⁰¹ Jedno takové oficiální „vytržení“ uspořádala v roce 2008 londýnská galerie Tate Modern. Šesti *writerům*¹⁰² z různých částí světa dala k dispozici fasádu, tu, která je obrácena k Temži. Vzniklo tak šest gigantických, různorodých graffiti obrazů.¹⁰³

V České republice se graffiti a komerce a graffiti a umění prolínají mělce a jen pozvolna. Z výše zmíněného názoru Milana Knížáka je zřejmé, že u nás bude stěny Národní galerie graffiti zdobit jen stěží.

Výrazným českým *writerem* jehož práce zdobí stěny galerií a ne jen místních¹⁰⁴, je MASKER. Vystudoval Akademii výtvarných umění, jeho obrazy (graffiti) jsou plošné, růžové a v určitém směru naivistické. Na festivalu NAMES získal za svůj *piece* hlavní cenu diváků. MASKEROVOU zajímavou prací, kterou lze více než do graffiti zařadit do umění je nástrojná malba na zámku Třebešice.¹⁰⁵ O umění a graffiti říká: „*Asi hlavním rozdílem je pro mě měřítko a trochu přeci jenom odlišný přístup k celkové malbě. Na zdi se tolik nezabývám detaily a používám jednodušší druh kresby. V obrazech zase naopak pracuji trochu víc s barvou. Oboje má svoje, ale vlastně pořád jsou ty zdi mnohem živější než většina obrazů.*“¹⁰⁶

¹⁰¹ GABLIK, S.: *Selhala moderna?* s. 123.

¹⁰² BLU z Boloni, FAILE z New Yorku, JR z Paříže, SIXEART z Barcelony, NUNCA a OS GEMEOS ze Sao Paula.

¹⁰³ Viz City walks London, *CLIQUE MAGAZINE*, 2008, roč. 3, č. 4, s. 52 – 53.

¹⁰⁴ Samostatná výstava v Londýně v Boddhi gallery, 2007.

¹⁰⁵ Více viz: <<http://www.masker1.net/>> .

¹⁰⁶ MASKER – rozhovor, NAMES FEST, names 2008, [cit. 17. března 2010], dostupné na: <<http://namesfest.net/inc/content/content.php?content.66>> .

Závěr

Graffiti se během posledních třiceti let zmocnilo prostoru ulic a zákoutí měst po celém světě. Velmi rychle se z New Yorku, kde vzniklo rozšířilo dál a to hlavně díky internetu, kde kolovaly fotografie nejnovějších produkcí známých *writerů*. Vznikla tak zcela nová, akční subkultura světového měřítka, která se všude, až na drobné rozdíly týkající se stylu, podobá. Graffiti se stalo univerzálním jazykem a prostředkem pro šíření jména a revolty. Stojí proti mainstreamové společnosti a zásadně se vůči ní vymezuje. Graffiti žije na ulici, je to určitý projev umění, který potřebuje vyjít ven z galerií a přímo, někdy až násilně reagovat, na okolí a komunikovat s ním. „*Cokoliv je uzavřeno v budovách, musí se alespoň pokusit vyjít ven, aby samo nezašlo na skrčeninu, protože věci se prostě dějí na ulici, která je také skutečným domovem dneška. Ulice mají vlastní jména, vizáž, psychologii, zákonitosti, estetiku i jazyk.*“¹⁰⁷

¹⁰⁷ WOHLMUTH, R. in: *Names*, s. 188.

Seznam literatury

Encyklopedie:

Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Díl II., Praha: Dům OP Diderot, 1997.

Monografie:

BALEKA, J.: *Výtvarné umění. Výkladový slovník*. Praha: Academia 1997.

CASTLEMAN, C. *Getting up: Subway graffiti in New York*. Cambridge: The MIT Press, 1982.

GABLIK, S.: *Selhala moderna?* Olomouc: Votobia 1995.

GENNEP, A. van.: *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997.

KALÁB, J., ŠKAPA, M. aj.: *Names*. Praha: Občanské sdružení Trafačka, 2008.

LÉVI-STRAUSS, C. *Smutné tropy*. Praha: Odeon, 1966.

OVERSTREET, M.: *In graffiti we trust*. Praha: Mladá fronta, 2006.

POINT, PASTA: *City's celebrities! Street art & graffiti*. Katalog k výstavě. Brno, 2008.

POSPISZYL, T.: *Street art Praha*. Praha : Arbor vitae, 2007

TURNER, V.: *Průběh rituálu*. Brno: Computer Press 2004.

WALSH, M.: *Graffiti*. North Atlantic Books , 1996.

Časopisy, články:

City walks London, *CLIQUE MAGAZINE*, 2008, roč. 3, č. 4, s. 52 – 53.

EPOS, Proč? *Ateliér*, 2008, č. 19. s. 4.

MANCHINI, M. Graffiti a psychoanalýza. *Ateliér*, 2008, č. 19. s. 6.

OVERSTREET, M.: Obey the giant. Americký sen. *CLIQUE MAGAZINE*, 2008, roč. 2, č. 3, s. 16 – 20.

SOLIL, P.: Hořel jsem dlouho. Příběh SHOTA, 24.11.2006 / Pátek Lidových novin, s. 40.

WOHLMUT, R.: Street art v Česku žije a má se xvětu. *Ateliér*, 2008, č. 19. s. 1 a 16.

Writerská hantýrka. *Ateliér*, 2008, č. 19. s. 3.

Elektronické dokumenty, webové stránky:

Graffiti, Wikipedie, [cit. 9. února 2010], dostupné na: _

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Graffiti>>

GRAFFITIMAG.CZ, Rozhovor s Pukerem, dostupné na: _

<<http://www.graffitimag.cz/clanek/puker-vs.-teve-part-1—puker.html>>.

GRAFFITIMAG.CZ, Rozhovor se Splashem, Pointem, Cakesem, dostupné na: _

<<http://www.graffitimag.cz/clanek/rozhovor-se-splashem-pointem-cakesem.html>>

JAKŠ, F., FOLDYNOVÁ, A. Historie. Dostupné na: _

<<http://www.vrana.obrazar.com/ob-vrana/historie.phtml>>

JANA – rozhovor, NAMES FEST, names 2008, dostupné na: _

<<http://namesfest.net/inc/content/content.php?content.67> .>

JURMAN, M.: 8119. Sprayerská novela trestního zákona. <http://www.epravo.cz>,

© epravo.cz, a.s. 1999-2010, dostupné na:

<<http://www.epravo.cz/v01/index.php3?s1=1&s2=X&s3=X&s4=X&s5=S&s6=1>

&what=graffiti&limit=40&m=1&typ=clanky&back[s1]=1&back[s2]=X&back[s3]=X&back[s4]=X&back[s5]=S&back[s6]=1&back[what]=graffiti&back[limit]=40&back[m]=3&back[typ]=clanky&recidcl=8119>

Kdo dává lefům pít? Rozhovor s pražským writerem Todejem. A2 časopis kultury a oddechu, © 2005–2010 A2, dostupné

na: <<http://www.advojka.cz/archiv/2009/2/kdo-dava-lefum-pit> .>

KNÍŽÁK, M.: Street art aneb špatně položená otázka. Lidovky.cz, © Copyright ČTK, dostupné na: <http://www.lidovky.cz/street-art-aneb-spatne-polozena-otazka-dyt-/ln_noviny.asp

c=A080828_000004_ln_noviny_sko&klic=227268&mes=080828_0 .>

MASKER – rozhovor, NAMES FEST, names 2008, dostupné na:

<<http://namesfest.net/inc/content/content.php?content.66> .>

O filmu, Girl Power Movie, © 2009 Girl Power Team, dostupné na:

<<http://www.girlpowermovie.com/> .>

PastaPoint – Rozhovor s Biorem a Enkidem, ČRo Radio Wave, (c) 2000 - 2010

Český rozhlas, dostupné na:

<http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>

PastaPoint – Pasta Point s Honzou Zajíčkem aka Scarfem, ČRo Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, dostupné na:

<http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/451583 .>

PastaPoint – Pasta Point s Pointem, ČRo Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, dostupné na:

<http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>

PastaPoint – your city bistro. Čro Radio Wave, (c) 2000 - 2010 Český rozhlas, dostupné na: <http://www.rozhlas.cz/radiowave/pastapoint/_zprava/439822>

Rozhovor SCIFI crew. Leva. All right reserved for onename 2001-2006, dostupné na: <<http://onename.phatbeatz.cz/text.htm>>

SIGNALER: Argentina – Buenos Aires. PhatBeatz.cz, © 2002-2009 PhatBeatz.cz, dostupné na: <<http://www.phatbeatz.cz/argentina-buenos-aires> .>

WOHLMUT, R.: Noční Prahou se potuluje střelec a kosí billboardy. Aktuálně.cz, 1999 – 2010 © centrum holdings, poslední aktualizace: 24.4.2009, dostupné na: <http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=635652>.

WOHLMUT, R.: Sprejeři si v Praze postavili pomník. Ilegálně. Aktuálně.cz, 1999 – 2010 © centrum holdings, dostupné na: <<http://aktualne.centrum.cz/kultura/umeni/clanek.phtml?id=460036>>

Zákon ze 3. dubna 2001, <http://www.epravo.cz>, © epravo.cz, a.s. 1999-2010, dostupné na: <<http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-3-dubna-2001-kterym-se-meni-zakon-c-1401961-sb-trestni-zakon-ve-zneni-pozdejsich-predpisu-2455.html>>

Zpověď writera, Czech Original Fashion, Copyright © 2009 Czech Original Fashion , dostupné na: <<http://www.czechoriginalfashion.cz/clanek/zpoved-writera>>

Obrazová příloha
„Kdo nefotí, jako by nebyl“.

Writer BOSO 1994 – 98.

Graffiti 1998.

Nejstarší graffiti v Českých Budějovicích, foto: archiv autorky

Tagy, České Budějovice, foto: archiv autorky.

Piecy, České Budějovice, foto: archiv autorky.

Piecy, České Budějovice, foto: archiv autorky.

Piecy a tagy, České Budějovice, foto: archiv autorky.

Vlaky, České Budějovice, foto: bud – juice, dostupné na: <<http://juice.budweis.net/>> .

Writer ZLO.

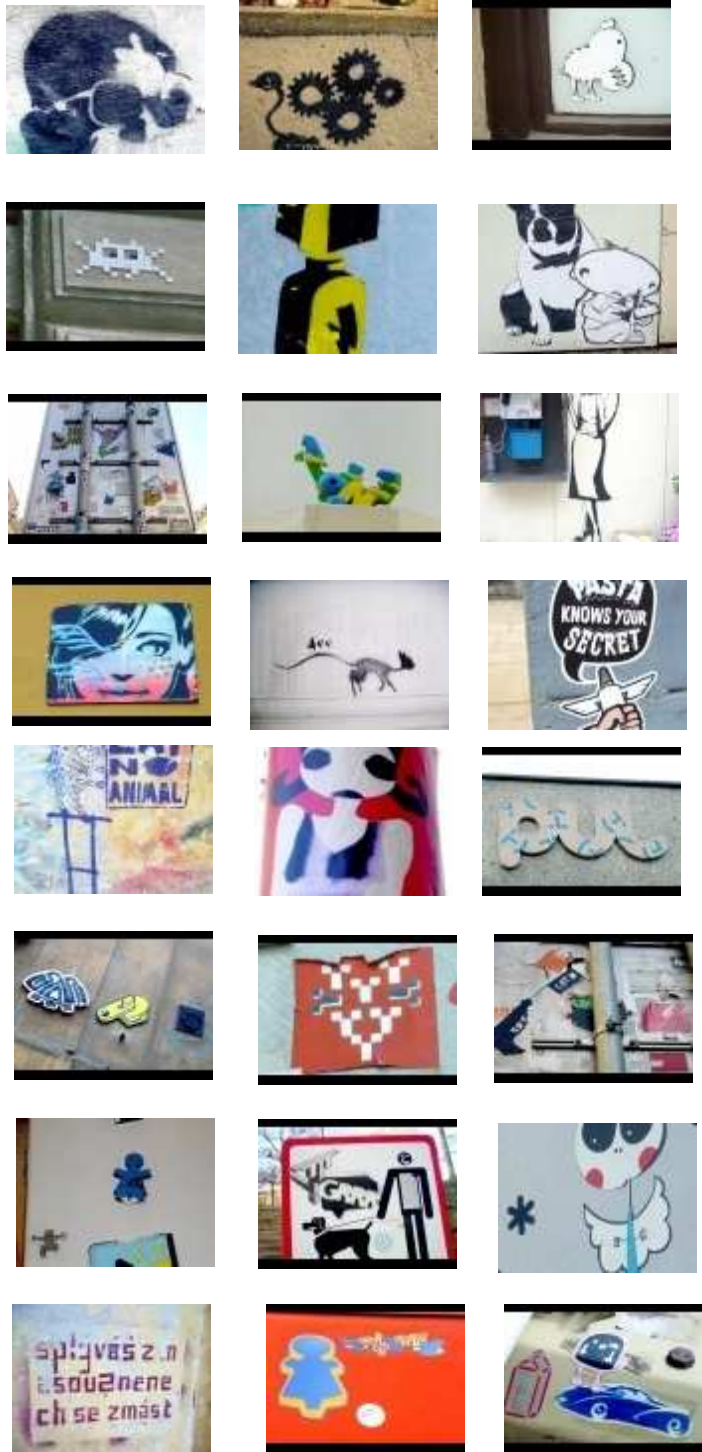
Graffiti z festivalu „Barvy Ulice“.

DOBS: *charakter*.

Graffiti trochu jinak, České Budějovice, foto: archiv autorky.

Street art, foto: Praha - Streetart – 2008, Graffitimag.cz, ©2010 graffitimag.cz.

ABSTRAKT

SLAMKOVÁ, P. *Subkultura graffiti. Primitivní vyjádření ulice*. České Budějovice 2010. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce PhDr. Vít Erban.

Klíčová slova: graffiti, subkultura, writer, tag, crew, umění ulice, společnost, umění.

Práce se zabývá subkulturou graffiti v České republice, konkrétně v Českých Budějovicích. V první části seznamuje s pojmem a historií graffiti. Hlavní část je věnována podrobnému popisu subkultury: kdo je writer a crew se kterou maluje, jak se mladý člověk dostane ke graffiti a proč. Dále popisuje vztah subkultury a společnosti, jak na sebe vzájemně reagují a jak se vůči sobě vymezují. Na základě teorie přechodových rituálů (*rites de passage*) Arnolda van Gennepa, řeší čtvrtá kapitola otázku graffiti jako rituálu. Následujícím dílčím tématem je gender v subkultuře graffiti, protože graffiti není jen čistě mužskou záležitostí. Předmětem poldední části práce je street art a graffiti a umění. Obě témata jsou na hranici subkultury a mainstreamu a z části zasahují až do sféry komerce a obchodu.

Abstract

The graffiti subculture. Primitive street expression.

Key words: graffiti, subculture, writer, tag, crew, street art, society, art.

The work deals with the graffiti subculture in Czech Republic, concretely in České Budějovice. In the first part it introduces the term and history of graffiti. The main part is devoted to detailed description of the subculture: who is writer and crew which he paints with and how a young man start with graffiti and why. Next it describes relationship between subculture and society and how they interact with each other and how to defined themselves. Based on the Arnold van Genneps teory of rite of passage, the fourth chapter deals the issue of graffiti as a ritual. The following sub-theme is gender in graffiti subculture, because graffiti is not purely a matter of male. The subject of the last part is street art nad grafitti and art. Both issues are on the border of subculture and mainstream and partialy intervene in commerce.